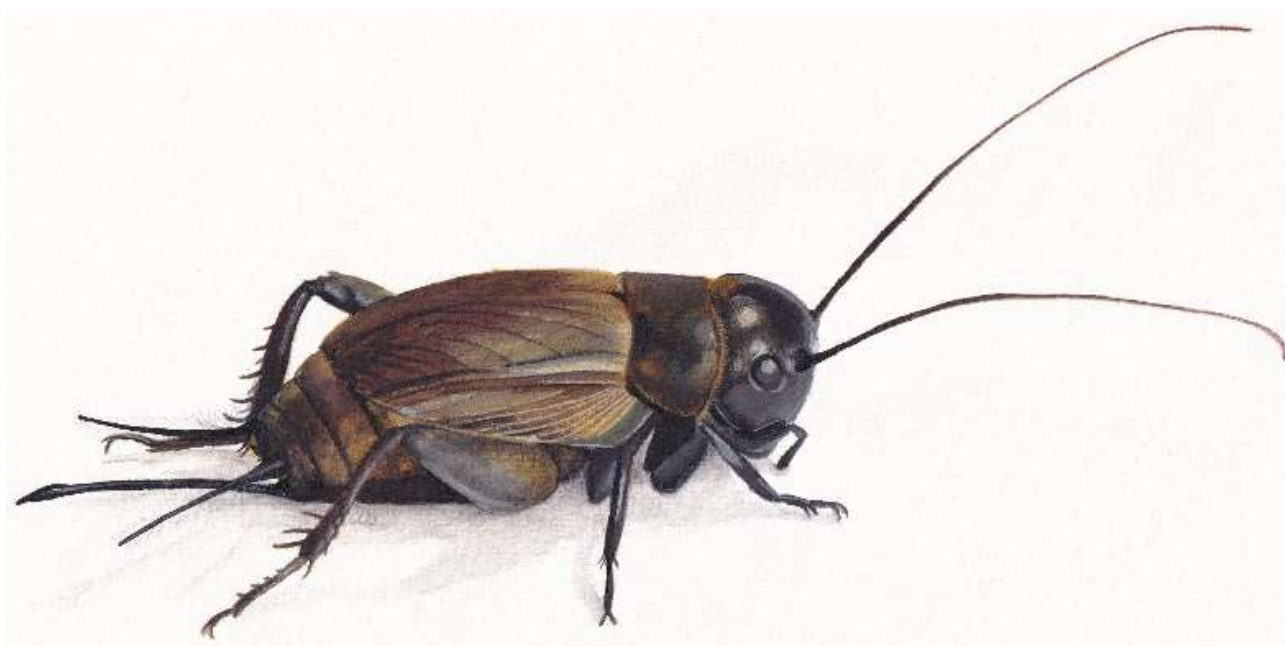

Rovarász Híradó

A Magyar Rovartani Társaság tájékoztatója
99. szám, 2020. szeptember

Tartalom:

Rovarász elődeink — Dr. Nagy Barnabásra
emlékezünk

Rovarász Híradó

a Magyar Rovartani Társaság
negyedéves tájékoztatója

A tájékoztatóban megfogalmazott vélemények nem minden esetben tükrözik a Szerkesztőbizottság és a Magyar Rovartani Társaság vezetőségének álláspontját.

A Rovarász Híradót alapította 1989-ben:
Nagy Barnabás

Felelős szerkesztő: Haltrich Attila (HA)

Szerkesztőbizottság: Balázs Klára (BK), Merkl Ottó (MO), Koczor Sándor (KS), Puskás Gellért (PG), Rédei Dávid (RD), Rozner István (RI), Szalóki Dezső (SzD), és Szöcs Gábor (SzG).

Szerkesztőség:
SZIE, Kertészettudományi Kar, Rovartani Tanszék,
1118 Budapest, Ménesi út 44.
Telefon: 3057219
drótposta: haltrich.attila@szie.hu

Magyar Rovartani Társaság (MRT)
1088 Budapest, Baross utca 13.
www.rovartani.hu

A Magyar Rovartani Társaság célja és feladata a rovartan általános művelése, elsősorban a magyarországi rovarvilág kutatása és vizsgálata, valamint a rovartani ismeretek terjesztése.

Elnökség (2019)

Elnök:	Vig Károly
I. alelnök:	Merkl Ottó
II. alelnök:	Szöcs Gábor
Titkár:	Puskás Gellért
Előadásszervező:	Koczor Sándor
Szerkesztő:	Merkl Ottó
Pénztáros:	Szalóki Dezső
Ellenőr:	Balázs Klára
Jegyző:	Szöke Viktória

Ülések – a nyarat kivéve – minden hónap harmadik péntekén a **SZIE Kertészettudományi Karán, az „E” épület E/2 termében (Budapest XI., Ménesi út 45), délután 4 órakor.**

Illusztráció

Címlapon:

mezei tücsök – *Gryllus campestris*
(Linnaeus, 1758) (Orthoptera:
Gryllidae)

Festmény: Varga Zsófia @HirviArt

Emmanuel Lattes fényképe alapján

Nem tudom, mással is megtörtént-e közülünk, de amíg élt Pataki Ervin bácsi, Móczár László, akik nemcsak hogy megélték a 100-at, de még meg is haladták, ráadásul még az ülésekre is eljöttek vagy elhozatták magukat, volt egy olyan érzésem, hogy a rovarászok valahogy tovább élnek, mint mások, az átlag.

Jó, sejtettem, hogy a statisztika nem erősítené meg ezt az érzésemet (ahogy a gyerekkori „fehér karácsonyokat” sem), de amikor végignéztem a terem első két során, ahol az üléseket tartjuk, és ahová akkor már 25 éve havonta jártam, nem tudtam szabadulni ettől a gondolattól.

Nem azért ültek elöl, mert az kiemelt, megfeszítő hely lett volna, hanem már megromlott a hallásuk, és hát látni sem látták volna a kivetített képeket hátulról olyan jól.

Az is abszolút természetes volt, hogy főleg télen, amikor a fűtött teremben lekapcsolták a fényeket és már csak a diavetítő vagy a projektor világított, többségüknek igen hamar lecsukódott a szeme...

Az viszont már nem volt természetes, hogy az előadás végén, amikor a levezető elnök felkapcsolta a fényt és megkérdezte, hogy „kinek van kérdése?”, az éppen hogy felriadt Laci bácsi vagy Barna bátyánk emelte elsőnek fel a kezét.

Hogy lehet ez? – morfondíroztam, lehet, hogy még jóval előtte felkészültek rá?

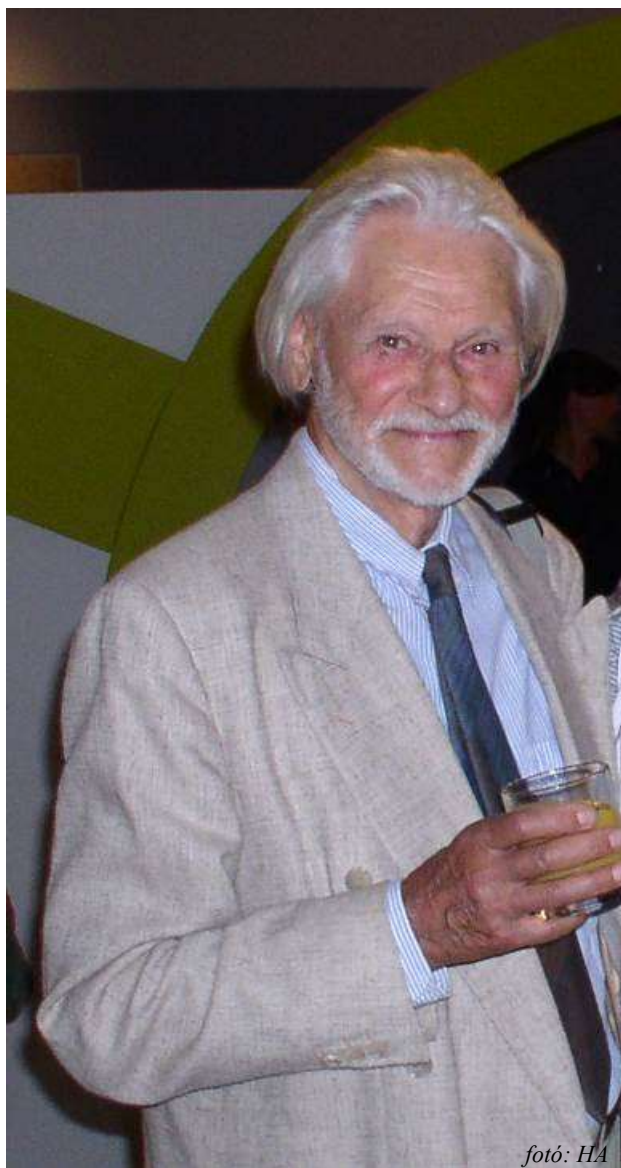
Nagy Barnával az utolsó „nagy öreg”, nemzedékének utolsó tagja távozott a körünkből – pár nap híján töltötte volna be a 99-et.

És milyen érdekes, hogy a róla szóló megemlékezések is az általa megálmodott és alapított *Rovarász Híradó* 99-ik számában jelennek meg!

HA

Rovarász elődeink

Dr. Nagy Barnabás (1921–2020)

fotó: HA

Az MRT centenáriumi ünnepségén (MTM, 2010)

1921. augusztus 2-án született Szamoskéren. Középiskolai tanulmányai után a Kolozsvári Tudományegyetem biológia-földrajz szakán végzett 1944-ben, majd zoológiából védte meg egyetemi doktorátusát. 1949-ig egyetemi gyakornok és tanársegéd, majd együtt költözött az egyetemmel vissza Debrecenbe. 1950-től egészen 2014-ig volt a Növényvédelmi Kutatóintézet (NKI) Állattani Osztályának munkatársa, itt fordult érdeklődése a növényvédelmi entomológia felé. 1957-ben lett a mezőgazdasági tudományok kandidátusa. 64 évet töltött a NKI Júlia majori telepén (ma Agrártudományi Kutatóközpont, ATK, Növényvédelmi Intézet), ahol mindig a kor aktuális növényvédelmi problémáinak megoldásában tevékenykedett, magas szintű tudományos igényességgel. 2014-ben kellett elhagynia a Növényvédelmi Intézetet több nyugdíjas kollégájával együtt, ezek után a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárába járt be naponta. Ekkor adományozta 200 doboznyi Orthoptera-gyűjteményét a múzeumnak.

Élete során összefoglaló tanulmányokat készített az egyenesszárnyúak (sáskák, szöcskék, tücskök) és a vegetáció kapcsolatáról, így Magyarországon és régióinkban első ízben elemezte egy rovarcsoport és az élőhelyül szolgáló növénytársulások közötti összefüggéseket – a Hortobágy (1944, 1983), Bátorliget (1953, 1991), a Tihanyi-félsziget (1950), a Duna–Tisza köze (1958, 1978) területein és külföldön Brit-Columbiában (1973). Több növényvédelmi szempontból rendkívül jelentős rovarfaj és rovarcsoport (sáskák: 1950, 1951; szöcskék: 1950, 1952; fehér medvelepke: 1952) táplálékfogyasztására, etológiájára, ökofaunisztikájára vonatkozó megállapításai alapvető külföldi szakkönyvekbe is bekerültek (Beier 1955, Uvarov 1966, 1975, Harz 1965, 1975).

Monografikus munkákat publikált a gyümölcsdarazsokról (*Hoplocampa*-fajok: 1960), és a fehér medvelepkéről (1953). Számos, a medvelepkén élő entomofág rovarot mutatott ki Magyarországról (1953, 1957); feltárta több faj – pl. *Arma custos* (1957), *Psychophagus omnivorus* (1952, 1953) – biológiáját (1957, 1960). Elsőként derítette fel a somkóró-bagolylepke (*Heliothis maritima*, 1957), a kis kendermoly (*Grapholitha delineaana*, 1967, 1979, 1980) és a kenderormányos (*Ceutorrhynchus rapae*, 1979, 1982) kártevőként való hazai fellépését, életmódját és az ellenük való védekezési lehetőségeket. A kukoricamolyra (*Ostrinia nubilalis*) vonatkozó biológiai (1959, 1984), gradológiai, rajzásfenológiai (1960, 1961) és parazitológiai (1984) vizsgálatai elősegítették e kártevő elleni integrált védekezés kidolgozását (1972); ezzel két évtizeden át hozzájárult az IWGO/IOBC nemzetközi munkacsoport

fotó: Bodor János

Rovartani ülésen, Budapest, 2016. május 20.

sító közleményben, valamint 25, társszerzőkkel írt könyvben tette közzé. *A növényvédelmi állattan kézikönyve* című alapvető jellegű mű több kötetében publikált nagyobb terjedelmű részeket (1988–1994). Hozzájárult a hazai növényvédelmi entomológia (1970, 1980), valamint a szünökológia bibliográfiájának összeállításához (1978). Négy évtizedes munkával összeállított (hazánkban a legnagyobb) Orthoptera-gyűjteménye jelentős tudományos értéket képvisel. A sáskajárások növényvédelmi szempontú kutatásaival foglalkozott.

A társadalmi munka és az oktatás területén is aktívan tevékenykedett. Több cikluson keresztül választmányi, vezetőségi, illetve bizottsági tag volt a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályában, az Ökológiai szekciójában, az *Acta Phytopathologica et Entomologica Hungarica* szerkesztőbizottságában, az MTA Növényvédelmi Szakbizottságában.

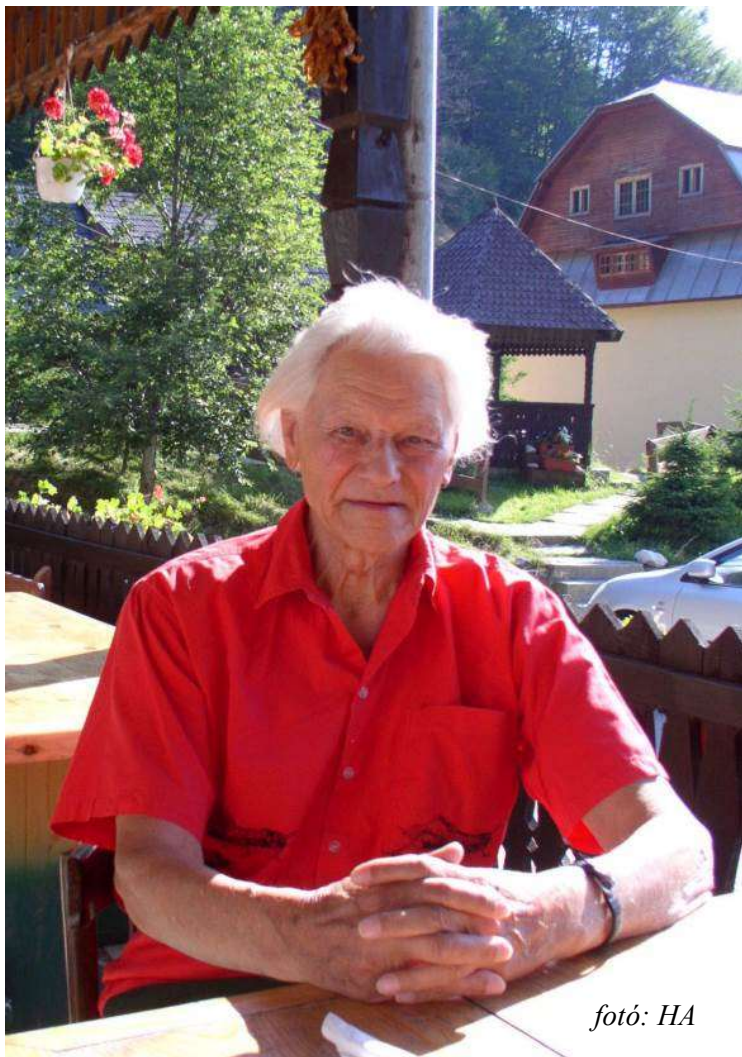
Esetenkénti, illetve rendszeres szakelőadó volt több cikluson keresztül a hazai agráregyetemen és a szegedi JATE-n. Éveken keresztül titkára, alelnöke, majd elnöke volt a Magyar Rovartani Társaságnak. Részt vett kül- és belföldi aspiránsok képzésében. Külföldön alapító tagja lett az IWGO/IOBC munkacsoportnak, tagja a Panamerican Acridological Society-nek, illetve utódjának, az Orthopterists Society-nek. Korábban koordinátora, illetve elnöke volt a IOBC/EPS biológiai védekezési munkacsoportnak, illetve a genetikai védekezési állandó bizottságnak, de rovartani témájú filmek elkészítésében is közreműködött.

munkájához. Az ökológiai növényvédelemről szóló (sajnálatosan akkor csak magyar nyelven publikált) úttörő cikke (1957), többek szerint (pl. Sáringer 1989), az integrált növényvédelem, egy önálló tudományterület elvi előfutárának tekinthető. Jelentős munkát fordított a környezetkímélő, szelektív növényvédelmi módszerek alapját képező populációdinamikai, ökológiai kutatásokra, különösen az almamoly és a kukoricamoly tápnövénykörének felderítésére, valamint foglalkozott az egyes kártevők elleni hazai sugársteril védekezési lehetőségekkel (almamoly, kukoricamoly, májusi cserebogár). Első ízben tett javaslatot az autocid és parazitás biológiai védekezésmódok összekapcsolhatóságára. Kártevő lepkék, elsősorban a kukoricamoly laboratóriumi tenyésztésére kidolgozott fél-mesterséges táptalajt és tenyésztési módszerét (1970, 1973) hazai és külföldi laboratóriumokban is alkalmazták. Elemezte a növény-, illetve a természet- és környezetvédelem összefüggéseit (1965).

Az említett kutatásokat kb. 160 tudományos cikkben, továbbá kb. 75 népszerű-

összeállította HA

A rovarásztáborok doyenje

fotó: HA

Buta-szoros, Kis-Retyezát, 2007

táboroknak. Tudtuk, persze, hogy ő a legidősebb, de ennek az elején nem tulajdonítottunk nagyobb jelentőséget. Lehet, hogy azért, mivel sokakkal ellentétben, sosem panaszkodott.

Nem szólt, ha valami nem működött rendesen a szobában, hogy erre néz, vagy arra néz az ablaka, vagy, hogy nem alszik duplaágyon egy idegennel(!)

De ami még utólag is furcsa, az egésznapos buszozást is szó nélkül tűrte, miatta sosem kellett (extra) pisiszünetet elrendelni, és ha mégis megállt a busz (rendszerint a hallgatolányok miatt...) a semmi közepén, akkor csodálkozva néztük, hogy nem a bokrok közé, hanem a kaszáló fele veszi az irányt, majd rögtön elkezdi fűhálózni. Ilyenkor, ha sikerült begyűjtenie egy nagyobb testű szöcskét vagy sáskát, azt rövid kísérőszöveg kíséretében ismertette. Sokszor ez volt az első bemutatott rovar!

Ha meggondolom, az ilyen táborozások 8 napja során, az oda-vissza úton, valamint a vacsoránál, vagy az esti vetítéseknél volt csak velünk. Egyébként saját gyűjtőprogramot szervezett. Ha be is társult egy-egy hosszabb egynapos buszos útra, érkezéskor mindig megkérdezte, hogy „mikor indulunk vissza?“, hogy addig az időpontig hálózhasson, a saját ritmusa szerint.

Egyszer, amikor a Máramarosi-havasok romániai szakaszának gerincén töltöttük a napot (2011), alaposan ránk is ijesztett.

Ezt a képet 2007 júliusában készítettem Barna bátyánkról, Erdélyben, a Kis-Retyezát lábánál, ahol éppen táboroztunk. Jók voltak a fények, tetszett a piros ing is, és megkértem, hogy üljön le egy fotó erejéig.

Azt nem említettem neki, hogy hova számomra a képet, és milyen alkalomra... Három éve voltam akkor már a Rovarász Híradó felelős szerkesztője, és már megtapasztaltam, milyen nehéz néha a lapot feltölteni, vagy egy-egy személyhez, akitől megemlékezünk, akitől búcsúzunk, egy jó fotót szerezni. Nem hittem volna akkor, hogy még 13 évig kell őriznem a felvételt...

Emlékszem, előtte való este, fáradtan, sötétben érkeztünk meg a szállásunkra, alig vártuk, hogy felszolgálják a vacsorát. De őt, akkor is a kinti „koncert” vonzotta inkább. Volt egy kis készüléke, mely hallhatóvá tette az emberi fül számára nem észlelhető frekvencián ciripelő fajok hangját. Izgatottan újságolta, hogy egy igen ritka sáskafaj is zenél, és hogy majd másnap begyűjti. De nem tudta megfogni, nagyon elszomorította a dolog.

Barna bátyánk (a hozzá korban közelebb állóknak csak simán „Barna”) már 2003 óta volt állandó résztvevője az erdélyi rovarász-

Áló-völgye (Bihari-havasok), születésnap
(88) ünnepség, 2009

A gerincen az egykori hadiutat követtük, amit a háborús Árpád-vonal felrobbantott betonbunkerei szegélyeztek, csodás kilátással a Radnai-havasokra valamint a Keleti Kárpátok Ukrajnára eső részére. Nagyon szép időt fogtunk ki. Teli élményekkel, idejében értünk vissza a Borsai-hágóra, a buszhoz, és már megkezdtük a beszállást, amikor észrevettük, hogy Barna bátyánk hiányzik... Ki látta utoljára? Kiderült, hogy ha lassan is, de eljutott ugyanoda, ahova mi, tehát a visszaúton tűnhetett el... Megijedtünk! A legrosszabbra gondoltunk, rögtön alakítottunk egy ötfős „mentőcsapatot”, én pedig kocsival indultam neki a keresésének. De az első kanyarig kellett csak mennünk, már jött is zihálva, restellve, hogy így ránk ijesztett.

Nem tudom, hogyan, de kiderült egy idő után, hogy augusztus 2-án van a születésnapja. És mivel a táborokat a legtöbbször július utolsó hetére szerveztük, ami elég gyakran

átnyúlik augusztusba, úgy a nyolcvanas éveinek a vége felé, elkezdtek megünnepelni. Később ez hagyománnyá vált: akkor is megünnepeltük, ha nem pont arra a szombatra esett a születésnap, amikor kirándultunk. Ilyenkor tortát rendeltünk, amit többször, zsúrkocsin, tűzijáték kíséretében toltak közénk a szállásadóink.

Mesélte egyszer, hogy a Budai-hegységben kirándult, kezében az elmaradhatatlan fűhálójával. Egy szer csak két fiatal természetvédelmi őr jött szembe, akik mosolyogva figyelmeztették, hogy „Öreg, el kéne tenni azt a hálót, mert baj lesz!” Jóleső érzéssel vette tudomásul a dorgálást, hiszen neki is szerepe volt abban, hogy a területet sikerült védetté nyilvánítani és jó volt látni, hogy vigyáznak is rá. Szöcs Gábor még 1999-ben vezette be, hogy esténként tartunk 20 perces, vetített-képes előadásokat a terület flórájáról, faunájáról vagy bármiről, ami érdeklődésre számot tarthat.

Emlékeim szerint ritkán adott elő, ahhoz ugyanis jóval előtte készülni kell, diákat kiválogatni még otthon, stb. Ő inkább a helyszínen begyűjtött, rendszerint még élő sáskákat, szöcskéket mutat be az érdeklődőknek. Ettől függetlenül, életem egyik legviccesebb előadásélménye kötődik hozzá. Még a 90-es évek elején történt, valami helyi konferencia keretében adott elő a Kertészeti Egyetemen. Szünet után volt, valamelyik nagy, előadónkban

(K4-es?), állt lenn a hatalmas vászon előtt, kezében egy 2 méteres mogyorórúddal, amit mutogatásra használtunk (hol voltak még akkor a lézerpointerek!). Kedvenc csoportját, egy terület egyenesszárnyúit ismertette, miközben valaki újabb és újabb diákat vetített, amikor szólt, hogy „a következőt kérem”. Aztán az egyik képnél elakadt a szava, hosszabb csönd következett, majd megszólalt „nem látom az állatot!” Egy sisakos sáska olvadt bele a környezetébe, és mivel mi, akik 15–20 méterről néztük, „láttuk” az állatot, hangosan segítettük a botját, hogy „picit feljebb, nem, nem, most lejjebb, balra...”, végül jött a megnyugtató „megvan!”.

Nem volt az a beszédes ember, nagyokat hallgatott, válaszolt, ha kérdezték. Családjáról sem beszélt soha, sokáig azt hittem, hogy egyedül él.

2013-ban, a Páring hegységben volt velünk utoljára. Születésnapját, a 92-iket, a Lotru folyó partján ünnepeltük pezsgővel. Akkor még nem sejtettük, hogy többet nem jön velünk.

Mivel az elkövetkező években is hónapról hónapra találkoztam vele a rovtani üléseken, és semmi változást nem láttam rajta, érthetetlen volt számomra az elhatározása. Ha rákérdeztem, hogy miért nem tart többet velünk, azt válaszolta, hogy „egészségügyi okok miatt”, és hogy „nem akar a terhünkre lenni”, nehogy valami történjen vele.

Ellenőriztem a MRT jelenléti könyvében, 2018. szeptember 21-i, azaz pont 2 évvel ezelőtti az utolsó aláírása...

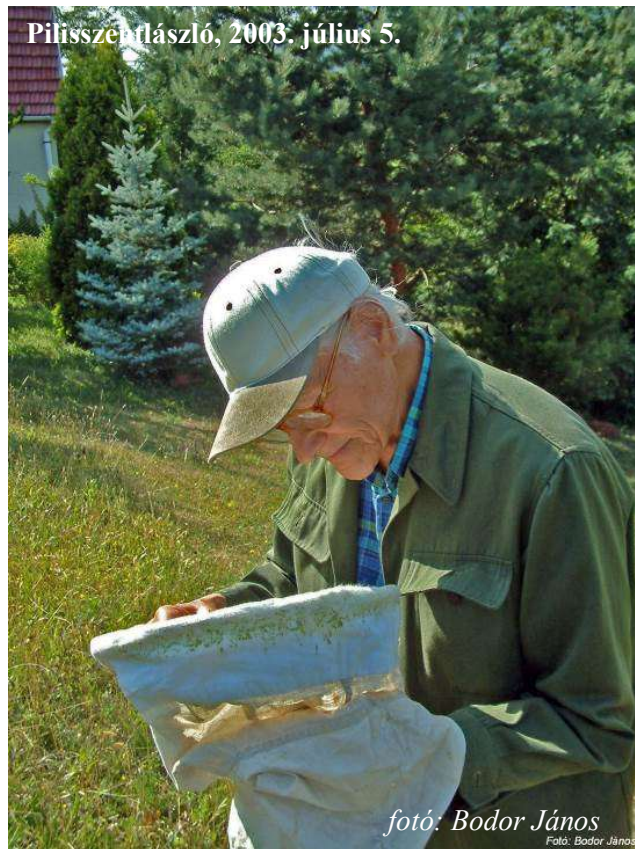
fotó: Varga Ákos

Születésnap ünnepség (92) a Lotru partján, Páring hegység, 2013 (a pezsgőt HA bontja...)

Emlékezünk Nagy Barnára

Ülünk a járvány második hullámának legelején, s bár egyeztettünk egy találkozót, ezt összehozni már nem sikerült. Te, Zsuzsa, Nagykovácsiban, én Kecskeméten – most a virtuális valóság segítségével kötöttük össze az emlékszálakat –, így idéztük meg a humoros pillanatokot, mint rég az irodában, egy kávé mellett. Képek villannak, kopog a billentyűzet, kerekednek a történetek.

Barnára jellemző volt, hogy déltájban érkezett. Ebédkéjét nálunk melegítette meg – vagy égette oda, ha melegítés közben elmerült a munkájában. Ebéd után kiment az üvegházba a rovaraihoz, lelkiéletet élt velük, megette, megitta őket – talán még beszélgetett is velük. Délutánra befészkelte a szobájába, bekapcsolta a rádiót, folytatta a munkáját, ahol előző nap abbahagyta: hol a rendes írógép kattogott (régén), hol számítógépen pötyögött, ritkán csukott ajtó mögött. Szinte minden napra jutott látogatója, fiatal szakmabeliek, intézeti munkatársak, egyetemi mentoráltak, tanácsért, javaslatért, beszélgetni érkeztek – ő pedig mesélt, javasolt, javított, lektorált, támogatott. Élő emlék, a sokféle hangfoszlány, ami beszűrődött a folyosóról: „Barna bátyám így, meg Barna bátyám úgy...” különböző aktuális történésekbe ágyazva, majd csendben nyílik az ajtó, felnézünk a mikroszkóp mögül, megint érkezik valaki egy jót teázni vagy kávézni. Megvolt a hosszú, csendes, nyári péntek délutánok varázsa, amikor már szinte mindenki úton volt hazafelé, de itt még folyt a munka – a két iroda ajtaja résznyire volt nyitva, átjárta a folyosó hűvös levegője a szobákat –, elmerülve válogattuk a talajmintákat, Feri épp valamelyik cikkén agyalt, és beszűrődött az irodába az öreg rádió hangja.

Pilisszentlászló, 2003. július 5.

fotó: Bodor János

Fotó: Bodor János

Máramarosi-havasok, 2011

fotó: Gátmezeiné (Kati)

És igen, Barna volt az, aki hazaindulás előtt, mindig beköszönt az irodába.

„Hivatalos” úton, pajzstetűügyekben természetesen magam is jártam nála. Nem pontos egy lelőhelyadatunk? Nem találjuk a helyszínt a térképen, esetleg elírás van a jegyzőkönyvben? Sebaj, megoldódik, hiszen Barna egy élő térkép, minden közös gyűjtésre emlékszik, úgy ismeri az országot, mint a tenyerét. Tény, hogy világlejében

járta az országot, aktuális témája mellett is megszállottan gyűjtött, megfigyelt, jelen volt. Így nem

igazán akadt csücske Magyarországnak, amit ő ne ismert volna. A botanikai tudása meg egyenesen ritkaságszámba ment. A bezacskózott, számunkra „nem tudom” tápnövényeket ezért külön gyűjtöttük, és később vele határoztattuk meg. Pár fűszálból is ügyesen következtetett a növényre, nemcsak meghatározta, hanem a hozzáillő szakirodalmat is elővette, megmutatta – mit hová kell tenni, fejben – precízen és igényesen. Nem csoda hát, hogy egyfajta világ közepe volt, amit mondott, azt – nem hinném, hogy túlzok – szentírásként tisztelték.

Nagy Barna olyan volt, mint a sűrű eminenciások, akik nem csillogtatják a tudásukat, hanem megélik és bíznak benne, bátran és nyíltan továbbadják – és igen, ott volt benne a végtelen természet iránti tisztelet és csodálat. Kozár Ferivel állandó közös témájuk volt, a „*melyik gomba mikor jelenik meg*”. Feri már kora reggel megérkezett a gombász sétájából, a fogást szépen kiterítette az irodában, mi megcsodáltuk, természetesen a szakértő szemű Szentkirályi Feri is átnézte, mindent megbeszéltek, ami az aktuálisan szedett gombákról szólt, megvolt a bejegyzés a kis noteszbe – majd valaki elkészítette, és közösen megettük. Nem telt el nyár, hogy ne lett volna ilyen közös jó kedélyű étkezés.

Kanyarodjunk vissza még egy picit a botanikai tudásához, növényismeretéhez. Az intézet közvetlen környezetébe többféle növényt telepített. Volt itt minden, mint egy házi botanikus kertben, erdélyi túrákról hozott, dédelgetett fenyőcsemeték, mindenféle tavaszi virág, sőt egy számomra ismeretlen szellőrőzsaszerű nagytermetű virág is, szinte szemben az irodánk ablakával, vagy picit lejjebb, a szemközti fasorban. Ő ezeket a növényeket számontartotta, fejlődésüket megfigyelte, észrevételeit, kapcsolódó tudását olyan átéléssel adta elő, hogy szinte minden részlet megmaradt a hallgatóban.

Mint terepi ember, előrehaladott kora ellenére remek szellemi és fizikai erőnlétben volt. Adódtak is ebből vicces helyzetek a kiszállásokon. Emlékszem, valamikor a kétezres évek elején, többször is jártunk Orgoványban gyűjteni. A helyszínen megegyeztünk, hogy „*akkor pontban egykor*” találkozzunk a kocsinál, addig „*mindenki bogarásszon nyugodtan!*” Hát ahányan, annyifelé indultunk, Barna és Kinál Feri hasonlóképp, és azt tudni kell, hogy mindketten hajlamosak „eltűnni”. Fél kettőre járt az idő, embereink sehol. Nyomjuk a dudát, semmi. Kis idő múlva Feri előbukkan végtelen nyugalmmal, de Barna továbbra sincs sehol. Már elkezdtünk aggódni, hogy vajon mi lehet, amikor távolról feltűnt egy nagyobb fehér pötty a látóhatáron, ha egyáltalán van ilyen a borókásban. A pöttyből lassan kifermálódott egy komótosan lengedező alak. Barna volt: lépeget, csapkod, megnéz, lépeget, csapkod, megnéz. Megérkezve a kocsihoz, fitten és vidáman közli: „*Na, de eltelt az idő! Nem is vettem észre!*” – bár minket lassan nemcsak a munka, hanem az aggodalom miatt is kivert a víz.

Hasonló esetben volt részünk egy jósvafői háromnapos kiránduláson is. Mintapéldája volt annak, hogy mit bír Barna. Nagyon meleg időben, úttalan utakon zötykölődve közelítettük meg a gyűjtési helyszínt, a maradék vesekőveinket is lerázták a terepjárók, meg úgy általában minden bajunk volt. Dél tájban megálltunk, körülbelül az Isten háta mögött fél méterrel, egy kisebb „csúcson” gyűjteni. Kiszálltunk, körbejártuk a helyet, gyűjtöttünk, nézelődtünk, majd kitikkadva meghúzódtunk egy nagy fa árnyékában, egy picit pihenni.

fotó: Bodor János

Kosztarab Mihály és Nagy Barnabás, MRT ülés, 2011. szeptember 19.

Ami pedig a pajzstetveket illeti, „*Találtam magának valamit!*” kíséretében adta át vagy hagyta az asztalon a szépen felcímkézett, begyűjtött anyagot. Akadtak jó fajok, izgalmas helyekről – pl. *Eriopeltis festucae* a Moszkva tér rézsűjének füveiről, vagy *Orthezia urticae*, a csalán-lemezespajzstetű az ország szinte minden tájáról –, melyekről később kiderült, hogy nem is mind az, aminek elsőre néztük! Nevét a Vértesből leírt *Mirococcopsis nagy* (Kozár, 1981), pusztai árvalányhajon élő via-szospajzstetű faj viseli.

Még egy történettel zárom visszaemlékezésemet. Barna ekkor már jó alaposan benne volt a korban, mi meg bőven benne voltunk a kétezres években. Odakinn irtó hideg, zegernye idő, ő meg sokkal korábban érkezett, mint szokott. Odaszólt nekem Kozár Feri – „*Nézd már, ott jön Barna!*” – és tényleg! Komótos lépésekkel érkezik, ott a vállán egy pár sáléc, mondanom sem kell, igen hatásos belépő volt. Lazán bepakolt a szobájába, majd ebéd után nekiindult a hófödte mezőnek, a szikrázó napsütésben. Nagyon élesen megmaradt bennem a kép, ahogy vacogtunk az irodában, bámulva az ablakon keresztül a havas terepet, a könnyed mozdulatokkal távolodó ember szilüettjével (már amennyire a fák alja ezt engedte).

Isten nyugtasson Nagy Barna, emléked örökké élni fog szívünkben!

Tollba mondta Benedicty Zsuzsa (néhai Kozár Ferenc asszisztense), MTA ATK NÖVI Lejegyezte Fetykó Kinga

Barna felállt, elindult ennyit mondva: „*Azt a rézsűt ott még megnézem... érdekesnek tűnik!*” – mi meg hiába javasoltuk, hogy ne menjen, mert meleg van, meg minek olyan messzire. „*Ti, csak pihenjétek, én még járok egyet!*”

Hát ez van, elnyúltunk, mint a gyalogbéka, vedeltük a vizet, Barna meg eltűnt, mint a kámfor. Az idő telt, a meleg tombolt, Barna meg sehol. Volt egy pont, amikor már elindultunk toronyirányt, hogy arra lehet valamerre, de ki tudja hol, és csak reménykedtünk, hogy semmi baja nem esett. Végül Szentkirályi Feri lelte meg. Az ég adta világon semmi baja nem volt, nyugodtan lengette a hálóját, ellenőrizte a háló tartalmát, visszaérkezéskor nem tűnt fáradtnak, pedig nem kicsit volt meredek az a rézsű, amin fel s alá sétált a hálójával. Este még szalonnát sütöttünk, beszélgettünk, akkor sem látszott fáradtnak.

Nagyokat tudok még ma is mosolyogni a délutáni szundikálásokon. Mert rendszeresen elbóbiskolt az ebéd utáni előadásokon. Ám, a hozzászólásoknál kinyitotta a szemét, és az elsők között szólt hozzá, vagy kérdezett, néha olyanokat, hogy majd leesett az állunk, hogy akkor ezt mégis, hogy? Hát így. Figyelte csukott szemmel a történeteket, majd úgy szólt hozzá, ahogy mi éberem sem igazán tudtunk volna. Komolyan mondom, lestük, mikor nyílik a szeme, és mit fog kérdezni. S ha már a rendezvényeknél tartunk, bármilyen ünneplést szerveztünk – születésnap, névnap, belső körös élménybeszámoló –, elsőként hívtuk meg.

Visszafogott, csendes humorával egyedi hangulatot teremtett.

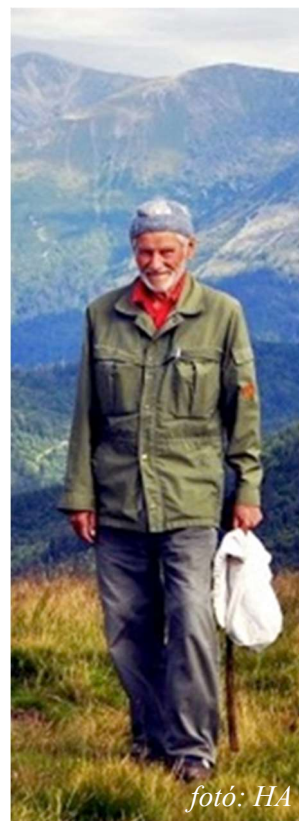
Mi bánt, Barna bátyám?

Újév, új munkahely. Kilencvenhárom évesen. A múlt év utolsó munkanapját, ami körülbelül két nappal karácsony előttre esett abban az évben, még a régi munkahelyén töltötte, ahol hatvan éve dolgozott. Már évtizedek óta nyugdíjasként persze, díjazás nélkül, lelkesedésből, ahogy kutatóhoz illik. Eredmények viszont születtek, ezt új cikkek, előadások és a fiatal kollégák kötődése is mutatja, akikkel napi szinten kapcsolatban volt. De hát változott odafent a regula, régi munkahelyére az új évben már önkéntesként sem járhatott be tovább. A váltást, ha már váltani kellett, segítő kezek egyengették. Feljegyzéseit tanítványi gondosan becsomagolták, feljegyezve, hogy öreg íróasztala, amely szintén vele tartott, melyik fiókjába valók. Az új helyen, a Magyar Természetudományi Múzeumban aztán méltó helyet kapott a hűséges íróasztal, és helyére kerültek a feljegyzések is. Az egyenesszárnyú-gyűjteménye, sok évtized gondos gyűjtő munkájának eredménye, már pár hónappal korábban oda költözött. Együtt volt hát szinte minden. A január első munkanapját már ott töltötte Barna bátyánk. Munkával, ahogy eddig is, vagy háromnegyed évszázada. És a rákövetkező munkanapokat is sorra, töretlen lendülettel, ahogy már megszokhattuk Tőle. Úgy két hónap múlva meglátogattam új munkahelyén. Beszélgettünk sáskákról, természetvédelemről, a szakma kérdéseiről. Hajtotta a kíváncsiság, a kutatás vágya, új tervek szőtt, új célokat tűzött ki. Egy parányi szomorúság azonban mintha mégis bujkált volna az arcvonásai között. Rákérdeztem.

– *Mi bánt, Barna-bátyám?*

– *Az, hogy itt szombatoként nem járhatok be dolgozni.*

Szőcs Gábor

Nagy Barnabás emlékére

(a temetésen elhangzott beszéd szerkesztett változata)

Amikor valamivel több, mint harminc évvel ezelőtt először találkoztam Nagy Barnával, még általános iskolás voltam. Nem kifejezetten az egyenesszárnyúak, hanem általában a rovarok iránti érdeklődésem kapcsán jutottam ki Tartally András barátommal Júlia majorba, a Növényvédelmi Kutatóintézet Állattani osztályára, ahol elég hamar egy fess, ősz, fehér köpenyes kutatóhoz keveredtünk. Barna bátyám lelkesen mutatta meg az aktuális élő gyűjteményét az üvegházban. Ott főleg különböző szöcskék és sáskák üldögéltek a tüllhálóval fedett egérpoharakban és ketrecekben a gondosan összeállított tápnövény csokraikon. A különlegesebb fajok lelkes bemutatása után jelezte, szívesen veszi, hogy ha valahol érdekesnek tűnő egyenesszárnyúakat látunk, azt akár élve is elhozzuk neki. E kérésének egy-két alkalommal eleget is tettünk.

Aztán gimnazistaként a Rovartani Társaság ülésein már rendszeresen találkoztam vele, és továbbra is kitartóan bátorított a szöcskészetre, noha akkoriban a kétéltűek és hüllők bővületében éltem, és ezt nem is titkoltam előtte. Azért az intézetbe is időről időre kijártam, és főleg a nagyszüleimnél, Kőszegegen töltött szünidőben gyűjtött zsákmányt vittem ki neki ilyenkor. Türelmesen magyarázta eleinte az egyes kisebb-nagyobb fajcsoportok, aztán már a fajok határozóbélyegeit, megtanított preparálni, cédulázni, terepnaplót vezetni, megmutatta a különlenyomat-gyűjteményét, a régi magyar nagyok, Frivaldszky, Herman, Pungur alapműveit. Mindeközben kiderült, hogy nem csak egyenesszárnyúakkal foglalkozik, hanem a legkülönbözőbb növényvédelmi rovaros témakörökkel is, de ekkor, már nyugdíjasként szerencsémre már nekik, kedvenceinek szentelhette ideje nagy részét, így ottléteim alatt szinte mindig velük foglalkoztunk. Fokozatosan bevont a labormunkába, és mindig lelkesen mesélte a legújabb fogásait, terepi élményeit.

Egyetemi tanulmányaim második évére döntöttem úgy, hogy hivatalosan is megkérem, legyen a témavezetőm. Ezután hamarosan a saját témámon kívül is már bevont a kutatásai egyre nagyobb

részébe. Noha még javában tanultam tőle a Magyarországon és környékén előforduló fajokat, kutatótársának tekintett, és így együtt tárhattuk fel például az újonnan létrehozott Körös–Maros Nemzeti Park szöcskevilágát, vagy az Őrség egyenesszárnyú-faunáját is. Bámulatba ejtett természetes otthonossága a terepen, ahogy az utolsó falevél alatt is megtalálta az ott rejtőzködő tücsköt, de a rovarász kollégákról sem feledkezett meg, ha egy-egy érdekesnek tűnő bogár, darázs, hangyaleső vagy pajzsotetű került elé. Botanikai tudása is imponált, ami végül is nem csoda, hiszen Soó Rezső tanítványként ez természetes volt neki.

Ahogy teltek az évek, kicsit lassabban, de ugyanolyan kitartóan rózta a kilométereket, ha szöcskészségről volt szó. Szinte nem volt olyan táj az országban, sőt a Kárpát-medence nagy részén is, ahonnan ne lettek volna saját tapasztalaton alapuló terepi ismeretei, amit készségesen meg is osztott velünk, ifjú kutatótársaival.

Bármikor fordultunk hozzá szakmai tanácsért, mindig segített, ha tudott, márpedig általában tudott. Most, hogy már nincs köztünk, óhatatlanul felvetődik a kérdés, hogy mi mindent köszönhetek neki. Sokat. Megtanított az egyenesszárnyúak ismeretére, de a szeretetükre is, és az elmélyült megfigyelésükre. Arra, hogy ne higgyünk feltétlenül az első, esetleg felületes benyomásnak, mindig legyünk alaposak még kis jelentőségűnek tűnő dolgok vizsgálatakor is. Arra, hogy az élőlényeket ne önmagukban tekintsük, hanem az életközösséggel együtt, amelynek részei. Végül is az életnek magának, és az élővilág sokféleségének szeretetére és megbecsülésére tanított. Kedves Barna bátyám, köszönöm, köszönjük, hogy ennyi évig együtt fürkészhettük a szöcskék titkait.

Szövényi Gergely (2020. július 17.)

Nagy Barnabás egy kései tanítvány szemével

fotó: Puskás Gellért

A MBT Küldöttgyűlésén (2017. június 2.)

Valamikor a 2000-es évek első felében, egy tél végi estén az 56-os villamossal zötykölődtünk hazafelé az (akkor még) MTA Növényvédelmi Kutatóintézete (NKI) Júlia majori Kutatóállomásáról. Barna bátyánk, aki akkor már a nyolcvanas éveiben járt, egy pár síléc-cel szerelkezett fel. Szomorkás beletörődéssel, de nosztalgikus emlékekkel mesélte, hogy most már hazaviszi a léceit, többet bizonyára nem fogja használni őket. Nemrég még egy utolsót csúszott velük a Kecse-hát lejtőin. Pedig valaha mennyit síelt a Mátrában, kezdetben még felkötözös fa sítalpakkal! Az egyik legkedvesebb terepe egy keskeny nyomtávú erdei vasút hóval belepített nyomvonala volt, ahol megállás nélkül kilométereket csúszhatott lefelé.

Gyűjteményéből és naplójából is kitűnik, hogy eleinte a Mátra volt a kedvenc hegyisége. A szerelem minden bizonnyal 1947-ben kezdődött, amikor több hónapot töltött a mátraházai tudószanatóriumban. A lábadozás idején nem maradt tétlenül, alaposan bejárta a gyógyintézet kertjét, majd a környéket is. Ekkor, majd a következő években, illetve évtizedekben is sokat gyűjtött a hegységben. A Mátra valahogy mégis kimaradt a hazai tájak

Orthoptera-faunáját feldolgozó tanulmányainak sorából. A hiányt tanítványai és tanítványainak tanítványa pótolják, tekintélyes részben az ő adatainak felhasználásával – a cikk megjelenését sajnos már nem érthette meg.

A Mátrához való hűsége, ha el nem is múlt, egy kicsit megkopott – később a Bükk lett a legkedvesebb kiránduló- és gyűjtőterepe. Elmondása szerint elsősorban Szelényi Gusztáv hatására, akivel eleinte lelkesen győzködtek egymást a két hegység érdemeiről.

Barna bátyánk nagy tisztelettel beszélt Guszti bácsiról, akinek portréját központi helyen őrizte a szobájában. A fotó később az Állattárba is átköltözött egy Bükkszentléleknél készült tájképpel együtt, amelyen Sáringer Gyula és Szelényi Gusztáv távolodnak a háttérben. A kép sok mindent mesél arról, ami fontos volt számára.

fotó: Bodor János

Szelényi Gusztáv, Nagy Barnabás és Sáringer Gyula, szemüveggel Gaskó Kálmán. MRT ülés, 1978. május 19.

munkatársaknak – az intézetvezetés pedig könyörtelenül végre is hajtotta a rendeletet –, ezért távoznia kellett az NKI-ból. 1950 óta dolgozott az intézetben, ahol az Állattani osztály vezetője, majd tudományos tanácsadó volt. 1986-os nyugdíjazása után töretlenül folytatta a munkát, ekkortól minden idejét az addig inkább csak szabadidejében művelt egyenesszárnyú-kutatásnak szentelhette.

Sokunk nagy öröme és meglepetésére Barna bátyánk 2014 januárjától új otthonra talált a Kisebbróvarrendek gyűjteményében, ahová sikeresen átköltöztettük a Júlia majori apró kutatószoba bútorait és az orthopterológiai munkához szükséges eszközöket, temérdek különlenyomatot, kéziratot és egyéb dokumentumot. Mivel a Sváb-hegyen lakott, az új helyre nem könnyű terepen és messziről kellett bejárnia, mégis csaknem öt éven keresztül minden hétköznapi délutánját a múzeumban töltötte. Még fájlalta is, hogy a gyűjtemény zárva tart hétfőn, Juliába ugyanis szombatoként is kijárhatott.

Az említett fényképek mellett található egy Szalai-Marzso László által készített karikatúra is. A rajz egy múzeumbogarat ábrázol, ami söröskorsóval a kezében vígan rágcsál egy szöcskelábat, körülötte pedig felirat: *Fogadó a vidám Anthrénához*. Tanúskodik Barna bátyánk humorérzékéről és öniróniájáról is. Több mint fél évszázad munkájával létrehozta a legnagyobb hazai egyenesszárnyú-gyűjteményt, ám annak karbantartására már nem mindig jutott elég ideje.

A 40 ezer példányt számláló kollekciónak a Magyar Természettudományi Múzeumnak ajándékozta, a múzeum pedig a gyűjteménnyel együtt őt is befogadta. 2013 végétől ugyanis az MTA nem biztosított helyet a kutatóintézetekben a nyugdíjas

fotó: Puskás Gellért

Nagy Barnabás gyűjtőnaplói

Szerteágazó érdeklődése mindvégig megmaradt, nyitott volt az új dolgokra. Szükszavú, nyugodt bölcsességgel kommentálta az eseményeket.

Miután nem tudott bejárni, és a lakásába kényszerült, a telefonos vagy személyes beszélgetések alkalmával mindig részletesen kikérdezett a Múzeum, a Társaság és a szélesebb rovarászat viselt dolgairól.

Az otthoni bezártság elviselésében segítette a rengeteg növényt betelepített hatalmas terasz, ahonnan tiszta időben a Mátráig ellátni. Egy kisebb üvegház is található itt, ahol az otthoni tenyészeit tartotta. Lelkesen mesélt az aktuális megfigyeléseiről, mindegy volt, hogy különlegesen ritka vagy közönséges fajokon végezte őket.

Legszívesebben egész életében élő rovarokkal dolgozott. A júliai üvegház egyik helyisége tele volt egérpoharakkal, ketrecekkel, bennük a legkülönbözőbb egyenesszárnyúfajokkal – néhány tarsza és fűrészlábú szöcske mindig akadt közöttük. Az üvegház szomszédságában, a szabadban pedig esetenként több száz hálóval fedett virágcserep sorakozott, bennük szöcske- és sáskapetékkal – hosszú távú adatsorokat biztosítva a fajok fenológiájáról, diapauzájáról.

Megfigyeléseit és kísérleteit rendkívül részletesen dokumentálta, akár laborban, akár terepen végezte őket. Több életműre elegendő információt lehet kinyerni tenyész- és gyűjtőnaplóiból, utóbbiak gyűjteményével együtt a Kárpát-medence Orthoptera-faunájának megismeréséhez megkerülhetetlen dokumentumok. Otthon napi szinten feljegyzett néhány időjárási paramétert. Az így nyert több évtizedes meteorológiai adatsor minden bizonnyal kuriózumnak számít, klimatikus adatbázisokban volna a helye.

Valószínűleg terepen érezte magát igazán elemében – elképesztő érzékeléssel és tapasztalattal találta meg az egyenesszárnyúak minden fajtát. 82 éves volt, amikor a Gödöllői-dombságból Közép-Európára újként mutatta ki az azóta már fokozottan védett Brunner-pókszöcskét. Tíz évvel később vett részt utoljára az erdélyi rovarásztáborban, és még ekkor is gyűjtött a szálláshely és a busz néhány tíz méteres körzetében. A különlegességek azonban itt sem kerülhették el a szemét, többek között egy még leíratlan tarszafaj példányait sikerült hazahoznia.

Tanítványaiként az orthopterológia rejtelmek mellett többet is elleshettünk tőle. Saját példájával mutatta a nyitottságot, a magas színvonalú szakmaiságot, az élővilág iránti lelkesedést és az élet szeretetét. Igyekszünk tovább vinni a tanítást.

Puskás Gellért